

УДК 78.071.2:786.2

DOI 10.32461/2226-3209.4.2021.250249

Цитування:

Голуб К. В. Сценічні практики як засіб самоідентифікації грецького етносу Приазов'я. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2021. № 4. С. 50-55.

Голуб Катерина Вадимівна,
аспірантка Київського національного
університету культури і мистецтв
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8412-681X>
atrinka19972009@gmail.com

Golub K. (2021). Stage practices as a means of self-identification of the Greek ethnic of Azov region. *National Academy of Culture and Arts Management Herald: Science journal*, 4, 50-55 [in Ukrainian].

СЦЕНІЧНІ ПРАКТИКИ ЯК ЗАСІБ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ ГРЕЦЬКОГО ЕТНОСУ ПРИАЗОВ'Я

Мета статті – виявити особливості відродження етнічної самоідентифікації греків Приазов'я засобами сценічних практик. **Методологія дослідження.** Застосовано історико-культурний метод (для дослідження історичного періоду формування та розвитку грецького етносу Приазов'я); теоретичний метод (для узагальнення даних матеріалу, що аналізується в статті з метою виокремлення основних тенденцій сценічних практик греків Приазов'я); структурно-функціональний метод (для аналізу структури етнокультурної самоідентифікації); культурно-семіотичний метод (для дослідження способу конструювання етнокультурної самоідентифікації як ментальної структури через символічні форми) та ін. **Наукова новизна.** Досліджено основні константи етнокультурної ідентичності; розглянуто можливість конструювання позитивної етнічної ідентичності в сучасному сценічному мистецтві загалом та етнічної групи греків Приазов'я зокрема; виявлено особливості відродження етнічної самоідентифікації греками Приазов'я засобами сценічних практик. **Висновки.** Прояв етнокультурної самоідентифікації культурних та мистецьких практиках має складну змістово-виражальну структуру і виявляється як багаторівнева система. Відповідно до конструктивізму та культурно-семіотичного підходу сценічні практики грецького етносу Приазов'я пропонують спосіб конструювання етнокультурної самоідентифікації як ментальної структури через такі символічні форми, як світогляд, етнічний світогляд та мистецький світогляд. Вони відображають свідомість людини та суспільства в цілому, а також те, що важливо для грецького етносу і мають найбільший потенціал для побудови позитивного іміджу етнічної спільноти.

Ключові слова: грецький етнос, греки Приазов'я, сценічні практики, етнокультурна самоідентифікація.

Golub Kateryna, graduate student, Kyiv National University of Culture and Arts

Stage practices as a means of self-identification of the Greek ethnic of Azov region

The purpose of the article is to reveal the peculiarities of the revival of ethnic self-identification by the Greeks of the Azov region by means of stage practices. **Research methodology.** The historical-cultural method was used (to study the historical period of formation and development of the Greek ethnos of the Azov region); theoretical method (to summarize the data of the material analyzed in the article in order to highlight the main trends of stage practices of the Greeks of the Azov region); structural-functional method (for analysis of the structure of ethnocultural self-identification); cultural-semiotic method (for the study of the method of constructing ethnocultural self-identification as a mental structure through symbolic forms), etc. **Scientific novelty.** The main constants of ethnocultural identity are studied; the possibility of constructing a positive ethnic identity in contemporary performing arts in general and the ethnic group of the Greeks of the Azov region, in particular, is considered; The peculiarities of the revival of ethnic self-identification by the Greeks of the Azov region by means of stage practices were revealed. **Conclusions.** Manifestation of ethnocultural self-identification of cultural and artistic practices has a complex semantic and expressive structure and manifests itself as a multilevel system. In accordance with the constructivism and cultural-semiotic approach, the stage practices of the Greek ethnos of the Azov region offer a way to construct ethnocultural self-identification as a mental structure through such symbolic forms as a worldview, ethnic worldview, and artistic worldview. They reflect the consciousness of man and society as a whole, as well as what is important for the Greek ethnic group, and have the greatest potential for building a positive image of the ethnic community.

Keywords: Greek ethnos, Greeks of the Azov region, stage practices, ethnocultural self-identification.

Актуальність дослідження. На думку дослідників, цінність мистецтва вимірюється його національністю, наявністю неповторного колориту – відбитку народної душі [4, 3], а на сучасному етапі етнічне мистецтво здатне нести духовність та зберігати родову сутність народу.

Сценічне мистецтво греків Приазов'я як виразник етнічної ідентичності опосередковує поліфонічність стосунків людини з навколишнім світом. У його основі – традиція, що позиціонується як складне поєднання філософських, моральних, соціально-історичних та художньо-естетичних категорій.

На сучасному етапі питання, пов'язані з джерелами ідентичності греків Приазов'я та засобів їх ідентифікації як етнічної спільноти та самоідентифікації, є пріоритетними, що і зумовлює актуальність статті. Дослідження сценічних практик греків Приазов'я дозволяє виявити цінності, актуальні для цього етносу, специфічні фактори ідентифікації членів етносу, оскільки сценічне мистецтво є унікальною сферою людського життя, у якій збережені споконвічні ідеали народу. Твори мистецтва, зокрема і сценічного мистецтва, є одним із головних виразників форми національної культури, що розуміється як засіб закріплення архаїчно-матеріальних та духовних традицій народу.

Мета статті – виявити особливості відродження етнічної самоідентифікації греками Приазов'я засобами сценічних практик.

Аналіз досліджень. Проведений історіографічний аналіз засвідчив відсутність ґрунтовних досліджень та наукових розвідок, присвячених проблематиці етнокультурної самоідентифікації в контексті сценічних практик греків Приазов'я. Виключенням є лише окремі наукові праці. Комплексне історико-етнографічне дослідження традиційної культури греків Приазов'я в історичній ретроспективі І. Пономарьова здійснює в науковій праці «Греки Приазов'я: етнонаціональні процеси в аспекті трансформації традиційної культури» [7]. Дослідниця розглядає етнокультурні процеси греків-еллінофонів та греків-тюркофонів, серед іншого аналізуючи особливості їх календарної обрядовості, народного житла та одягу, а також музичної культури.

Розглядаючи особливості розвитку театру як значущого культурного інституту Північного Приазов'я у контексті соціокультурного життя регіону з середини XIX – XX ст. та досліджуючи специфіку

творчого становлення театру Приазовського краю у контексті суспільних трансформацій 20-30-х рр. XX ст., О. Демідко в дисертації «Театр у соціокультурному житті Північного Приазов'я (середина XIX–XX ст.)» [3] аналізує театральне мистецтво північноприазовських греків та діяльність Маріупольського державного грецького театру. Більш детально означені питання розглянуті дослідницею у наукових статтях «Театральне мистецтво північноприазовських греків в історичній ретроспективі» [1] та «Маріупольський державний грецький театр в культурно-мистецькому просторі Північного Приазов'я (1932–1937 рр.)» [2].

Музично-танцювальне мистецтво греків Приазов'я як джерело вивчення етнічної історії розглядає Др. Ердоган Алтинкайнак в однойменній науковій розвідці [10].

Можемо констатувати, що питання сучасного сценічного мистецтва грецького етносу Приазов'я лишається маловивченим, а наявні дослідження та наукові публікації не висвітлюють особливості окресленої проблематики в контексті етнокультурної самоідентифікації.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі етнічні процеси, що відбуваються в суспільстві, досить складні та суперечливі, що засвідчують тенденції, породжені глобалізацією та мультикультуралізмом. З одного боку, у ході міжетнічної співпраці відбувається процес поєднання, що проявляється у розмиванні етнічних відмінностей та етнічної самобутності окремих етнокультурних груп на користь домінуючої культури. З іншого боку, разом із тенденцією розвитку процесів об'єднання, спостерігається зростання національної самосвідомості, що проявляється в звернення до свого минулого, історії та абсолютного бажання зберегти те, що пов'язує представників етнічних груп з їх рідною національною культурою. Ці тенденції приводять до формування протилежних культурних форм позитивної етнічної ідентичності, що пов'язані з будь-якою гіперідентичністю [8, 76] або гіпоідентичності, що залежить від емоційно-оцінного ставлення індивіда до власної етнічної групи. Та чи інша культурна форма позитивної етнічної ідентичності призводить до дисгармонії особистості як з самим собою, так і з суспільством в цілому. Досягнення гармонії можливо лише в тому випадку, якщо позитивна етнічна ідентичність є нормою міжетнічної взаємодії [8, 98], коли члени

етнокультурних груп мають позитивний імідж не лише своєї спільноти, але й враховують системи цінностей інших етнічних груп.

Сучасні практики конструювання етнічної ідентичності широко використовуються на всіх рівнях соціального життя особистості та суспільства в цілому [6, 67]. Переважно це публічні виміри, що створюють символічний простір репрезентації позитивного образу етнокультурної групи, засобом якого етнічність не лише відтворюється у суспільстві, але й з'являється знову, створюється в кожному окремому людському існуванні. Поруч із такими вимірами репрезентації етнічної ідентичності широкі інтерпретаційні перспективи відкриваються засобами деконструкції візуальних образів. Так, наприклад, сценічні практики грецького етносу Приазов'я в цілому та грецьке сценічне мистецтво зокрема є особливим символічним виміром або полем (за П. Бурдье) зображенням в знакових конструкціях духовного досвіду грецького етносу, а також тим, що може виступати стратегією побудови позитивного етнічного досвіду.

Етнічна ідентичність, концепція якої сягає теорії соціальної ідентичності, є динамічним явищем. Поширеною практикою є розмежування двох основних чинників, що визначають мобільний характер етнічної ідентичності. З одного боку, це віковий фактор, коли в процесі дорослішання людини змінюється ступінь її прихильності до етнічної ідентичності, а з іншого боку, емоційно-оцінний компонент впливає на індивідуальне прийняття тієї чи іншої форми етнічної ідентичності [9, 110]. Самооцінка людини щодо її етнічної приналежності може бути заниженою (гіпоідентичність), адекватною (позитивна етнічна ідентичність) або завищеною (гіперідентичність). Н. Середкіна наголошує, що гіперідентичність проявляється через низку таких типів етнічної ідентичності, які відрізняються один від одного ступенем емоційної оцінки індивідом своєї етнокультурної групи стосовно до іншої: від тенденції високої культурної дистанції етноконтактних груп на рівень емоційно-свідомої сфери (етноцентризм) до максимізації інтересів своєї групи, що часто виражається етнічними конфліктами (націоналізм) [11, 16].

Гіпоідентичність також показує динаміку емоційного ставлення особистості до своєї та іншої етнокультурної групи: від тенденції байдужості до проблеми власного етносу, цінностей свого та інших народів (етнонегативізм) до реальної ідентифікації

самого себе. з іншим етносом (етнонігілізм). Серед цих протилежних культурних форм етнічної ідентичності позитивна етнічна ідентичність розуміється як норма міжнародного співробітництва, умова стабільного та незалежного існування етнокультурної групи завдяки тому, що її представники мають позитивний імідж не лише своєї громади, але й враховують систему цінностей інших груп. Формами прояву позитивної етнічної ідентичності в статусі норми є патріотизм, гордість за досягнення власного народу, самооцінка [12, 26]. Образ владного народу розглядається як позитивний, демонструється відповідне ставлення до його історії, культури та ментальності. Людина за своєю природою прагне зберегти позитивну етнічну ідентичність у статусі норми, оскільки лише позитивна етнічна ідентичність забезпечує її гармонійне існування в суспільстві. Це сприяє тому, що особистість відчуває психологічну захищеність і впевненість [9, 54].

Н. Середкіна наголошує, що, з одного боку, ізольовані культурні форми етнічної ідентичності розглядаються як аномальна етнічна взаємодія, з іншого боку, кожен тип етнічної ідентичності може отримати статус норми в будь-якому окремому випадку [11, 17]. Отже, якщо людина прийняла якусь форму етнічної ідентичності, це означає, що вона комфортна і в певному сенсі індивідуально позитивна для цієї людини. Інша справа, що ця «норма» носить скоріше тимчасовий, додатковий характер, залежний від зовнішніх умов суспільного життя людини, тоді як позитивна етнічна ідентичність як вихідна норма міжетнічних взаємодій базується на споконвічних, традиційних цінностях людини. етнокультурна група. Тому важливим є той факт, що людина від природи прагне зберегти саме первинну позитивну етнічну ідентичність як можливість «доторкнутися» до своєї справжньої етнічної культури. Сьогодні науковці відзначають необхідність збереження позитивної етнічної ідентичності серед представників етнокультурних груп з метою недопущення актуалізації ксенофобії.

Т. Стефаненко серед способів збереження позитивної етнічної ідентичності називає: встановлення психологічної межі між групою та собою; виділення підгрупи всередині етнічної групи, якій приписують позитивні характеристики; побудова амбівалентної ідентичності, що дозволяє частково підтримувати позитивне самоставлення, але сприяє формуванню комплексу роздвоєності

особистості; свідомо зміна групи та формування зміненої ідентичності [9, 76]. Дослідник акцентує на психологічному критерії: позитивна етнічна ідентичність, пов'язана з ідентичністю особистості в оцінці власної та іншої етнічної приналежності.

Н. Середкіна доповнює наведений вище перелік стратегій формування та підтримки позитивної етнічної ідентичності такими пунктами: спеціальна державна політика, що фіксує пріоритетні напрями, зокрема ті, що стосуються проблеми збереження національної мови і культури; перетворення знаків культури в інтелектуальну власність через юридичні механізми; символічне відтворення етносу за допомогою культурних практик; тенденція до інтеграції в русло розвитку культури; надання характерним для повсякденного життя етнокультурних груп аспектам статусу художнього твору [11, 18–19].

На думку дослідників, проблема конструювання позитивної етнічної ідентичності за допомогою мистецьких практик в цілому, та сценічного мистецтва зокрема має діалектичний характер. Н. Середкіна наголошує на тому, що, з одного боку, етнокультурні цінності, створені в процесі історичного розвитку етносу мають первинний характер, тобто початково представляють собою певний конструкт, який регулює життя етносу, а з іншого боку, етнокультурні цінності, втілені в творах мистецтва, набувають другого життя як невеликі конструкти, свідомо створені людиною та закріплені засобами художніх практик [11, 3]. Дослідниця визначає це як вторинну конструкцію і акцентує на тому, що твори мистецтва виконують вторинне соціокультурне конструювання позитивної етнічної ідентичності з використанням як ознак первинних конструктів етнічні цінності.

Велику роль у символічному відтворенні грецького етносу Приазов'я на сучасному етапі відіграють національно-культурні об'єднання (громади, асоціації, центри, автономії, спілки тощо), першочерговою метою яких є збереження та розвиток національної культури, ознайомлення країни перебування з культурою іншого народу.

Історія грецького національного руху на території Приазов'я розпочалася у 1989 р. після проведення Першої всесоюзної уставної конференції радянських греків (15–16 липня 1989 р., Москва) – як наслідок було створено первинні організації радянських греків по всій країні.

Так, наприклад, Донецьке товариство імені Ф. Стамбулжі, засноване в 1990 р., наразі є одним із найактивніших та дійових грецьких товариств, які входять до складу Федерації грецьких товариств в Україні. Одним із основних напрямів діяльності товариства є організація культурних заходів, святкування національних свят Греції, релігійних свят, проведення фестивалів, концертів, художніх виставок, а також дослідження і пропаганда культурних традицій греків України та Греції. До складу організації входять народний ансамбль грецької пісні і танцю «Панаір», а також народний ансамбль фольклорного танцю «Терпсихора» [5]. Варто зазначити, що народний ансамбль грецької пісні і танцю «Панаір» виник на базі вокального ансамблю «Астері» та танцювального ансамблі «Панаір», заснованих у 1991 р. Художнім керівником об'єднаного колективу став К. Хайтулов, а підготовку кількох вікових груп танцюристів і вокалістів здійснюють В. Хайтулова, Ю. Лабанська, а нині Ю. Накрапас. Фольклорний ансамбль грецького танцю «Терпсихора» було створено у 2011 р. за ініціативи К. Хайтулова, який і очолив новостворений колектив [5].

За ініціативою Донецького і Маріупольського товариств греків у квітні 1995 р. була створена Федерація грецьких спілок України.

Значний внесок у відродження національної самосвідомості греків Приазов'я здійснив педагог, поет та композитор, засновник фестивалю грецької культури «Мега юрти» Д. Патрічі.

Діяльність національно-культурних асоціацій, а саме конкретні заходи, моделюють такі «соціальні поля», які є символічним простором репрезентації позитивного іміджу етнокультурної групи греків Приазов'я. За допомогою знакових і символічних форм (образотворче мистецтво, література, танцювальне мистецтво, кіно, медіа) відтворюються цінності, які становлять основу національної культури, і таким чином здатні моделювати позитивний образ етнокультурної групи.

Окрім того, на початку 2000-х рр. активно розвиваються так звані «відкриті зони» для міжнаціонального співробітництва, зокрема міжрегіональні громадські організації, завдяки ініціативі яких проводяться різноманітні заходи за участю представників грецького етносу та інших етнокультурних груп із різних регіонів України. Таким чином тенденція до відкритості проявляється і в галузі сценічної

практики – виступи відбуваються не лише у межах Приазов'я, а й під час фестивалів, організованих на міжрегіональному та міжнародному рівнях.

Таким чином, в контексті соціального конструктивізму позитивна етнічна ідентичність набуває характеристики ментального конструкту, що ґрунтується на цілеспрямованих діях окремих суб'єктів суспільного організму (соціальних інститутів, окремих членів мистецької спільноти, представників етнічної групи греків Приазов'я). Ці сценічні практики моделюють особливий символічний простір, у якому етнічність представляється як щось позитивне, а також реконструюється особистістю на основі запропонованих знакових та символічних форм, уособлюючи, як правило, первинні конструкти етнокультурних цінностей.

На сучасному етапі греки Приазов'я, як і багато інших нечисленних народів України, переживають могутню асиміляцію. У більшості випадків вони змушені прийняти та асимілюватися з домінуючою культурою населення, яке проживає в місці їх територіального районування. Як наслідок – окремі форми традиційної культури греків втрачаються як незатребувані представниками етносу в сучасних умовах життя. Асиміляція, що стала природним процесом для поліетнічних регіонів України, переспрямовує свідомість представників грецького етносу на інші культурні ідеали, які не є для них «рідними», але цінуються в середовищі іншого етносу. Занепокоєння, викликані означеними тенденціями посилює потребу в пошуку традицій, які посприяли б відродженню етнічної самоідентифікації греків Приазов'я та етнічної культури в цілому.

Наукова новизна. Досліджено основні константи етнокультурної ідентичності; розглянуто можливість конструювання позитивної етнічної ідентичності в сучасному сценічному мистецтві загалом та етнічної групи греків Приазов'я зокрема; виявлено особливості відродження етнічної самоідентифікації греками Приазов'я засобами сценічних практик.

Висновки. Прояв етнокультурної самоідентифікації культурних та мистецьких практиках має складну змістово-виражальну структуру і виявляється як багаторівнева система. Відповідно до конструктивізму та культурно-семіотичного підходу сценічні практики грецького етносу Приазов'я пропонують спосіб конструювання позитивної

етнічної ідентичності як ментальної структури через такі символічні форми як світогляд, етнічний світогляд та мистецький світогляд. Вони відображають свідомість людини та суспільства в цілому, а також те, що важливо для грецького етносу і мають найбільший потенціал для побудови позитивного іміджу етнічної спільноти.

Література

1. Демідко О. О. Театральне мистецтво північноприазовських греків в історичній ретроспективі. Вісник МДУ. Серія: соціологія. Маріуполь, 2014. Вип. 8 С. 33–37.
2. Демідко О. О. Маріупольський державний грецький театр в культурно-мистецькому просторі Північного Приазов'я (1932–1937 рр.). Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку : зб. наук. праць: наук. зап. Рівненського державного гуманітарного університету. Рівне, 2014. Вип. 20 Т. 1 С. 89–93.
3. Демідко О.О. Театр у соціокультурному житті Північного Приазов'я (середина ХІХ-ХХ ст.) : автореферат дис. канд. історичних наук : 07.00.01 / Маріупольський державний університет. Маріуполь, 2018. 20 с.
4. Иванов В. В. Искусство как средство выражения этнической идентичности : автореферат дис. канд. философских наук : 09.00.13 / Ставропольский государственный университет, Ставрополь, 2006. 24 с.
5. Культурная жизнь общества. Донецкое общество греков им. Ф. Стамбулжи. Культура. URL : <http://donellas.ru/ru/page/culture> (дата звернення : 13 жовтня 2021).
6. Мадюкова С. А. Проблемы воспроизводства этничности с точки зрения концепции социокультурного неотрадиционализма. Гуманитарные науки в Сибири. 2008. № 1. С. 65–69.
7. Пономарьова І. С. Греки Приазов'я: етнонаціональні процеси в аспекті трансформації традиційної культури : автореферат док. дис. : 07.00.05 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2007. 35 с.
8. Солдатова Г. У. Психология межэтнической напряженности. Москва : Смысл, 1998. 389 с.
9. Стефаненко Т. Этнопсихология. Москва: Аспект Пресс, 2009. 320 с.
10. Эрдоган А. Музыкально-танцевальное искусство греков приазовья, как источник изучения этнической истории. Культура народов Причерноморья : научный журнал. 2003. № 46. С. 198–201.
11. Seredkina N. The construction of a positive ethnic identity in the current artistic practices. Doctor thesis. Russia : Institute of Humanities Siberian Federal University Krasnoyarsk, 2016. 82 p.
12. Umaña-Taylor A.J., Quintana S.M., Lee R.M., Rivas-Drake D., Schwartz S.J., Syed M., Yip T.,

Seaton E. Ethnic and Racial Identity During Adolescence and Into Young Adulthood: An Integrated Conceptualization. *Child Development*. 2004. Issue 85 (1). pp. 21–39.

References

1. Demidko, O. O. (2014). Theatrical art of the North Azov Greeks in historical retrospect. *Bulletin of the Moscow State University. Series: Sociology. Mariupol*, Issue 8, pp. 33–37 [in Ukraine].
2. Demidko, O. O. (2014). Mariupol State Greek Theater in the cultural and artistic space of the Northern Azov (1932-1937). *Ukrainian culture: past, present, ways of development: collection. Science. works: science. zap. Rivne State University for the Humanities. Rivne*, Issue 20, pp. 89–93 [in Ukraine].
3. Demidko, O. O. (2018). Theater in the socio-cultural life of the Northern Azov region (mid-nineteenth and twentieth centuries). D.Ed. Mariupol : Mariupol State University [in Ukraine].
4. Ivanov, V. V. (2006). Art as a means of expressing ethnic identity. D.Ed. Stavropol : Stavropol State University [in Russian].
5. Cultural life of society. Donetsk Society of Greeks named after F. Stambulji. *Culture*. URL: <http://donellas.ru/ru/page/culture> [in Russian].
6. Madyukova, S. A. (2008). Problems of reproduction of ethnicity from the point of view of the concept of sociocultural neo-traditionalism. *Humanities in Siberia*, no. 1, pp. 65–69 [in Russian].
7. Ponomareva, I. S. (2007). Greeks of the Azov region: ethno-national processes in the aspect of transformation of traditional culture. D.Ed. Kyiv : Taras Shevchenko National University of Kyiv [in Ukraine].
8. Soldatova, G. U. (1998). Psychology of interethnic tension. Moscow: Sense [in Russian].
9. Stefanenko, T. (2009). *Ethnopsychology*. Moscow: Aspect Press [in Russian].
10. Erdogan, A. (2003). Musical and dance art of the Azov Greeks as a source for studying ethnic history. *Culture of the peoples of the Black Sea region: a scientific journal*, no. 46, pp. 198–201 [in Russian].
11. Seredkina, N. (2016). The construction of a positive ethnic identity in the current artistic practices. D.Ed. Krasnoyarsk: Institute of Humanities Siberian Federal University [in English].
12. Umaña-Taylor, A.J., Quintana, S.M., Lee, R.M., Rivas-Drake, D., Schwartz, S.J., Syed, M., Yip, T., Seaton, E. (2014). Ethnic and Racial Identity During Adolescence and Into Young Adulthood: An Integrated Conceptualization. *Child Development*, Issue 85 (1). pp. 21–39 [in English].

*Стаття надійшла до редакції 28.09.2021
Отримано після доопрацювання 21.10.2021
Прийнято до друку 26.10.2021*